

vát nyelven megjelenő Savremenost folyóiratra vonatkozó szűkszavú jegyzet sem mondható szerencsésnek, mert nem sejteti, hogy kifejezetten szociológiai tanulmányokat is közöl.

Az első ilyen terjedelmű és alaposágú szociológiai lexikon azonban mégsem csak szociológiánk fejlettségének tükré és bizonyosága, hanem általános hazai kulturális esemény is. Megjelenése bizonyítja, hogy Jugoszláviában nem a szociológia van válságban, hanem személyes és szakmai válságba került több, valamikor vezető számba vett szociológus. Ezek elsősorban kabinetszociológiájuk alapján, inkább elméleti-spekulatív alapon hozakodtak elő társadalombírálatukkal, holott a mai bonyolult gazdasági

és általános társadalmi helyzetben marxi értelemben kellene bírálniuk. Tehát az elvetendő pozitív módon való meghaladását is körvonalazni kell, pozitív kiutat és megoldást kellene felmutatni, amire meddségükben képteleneknek bizonyulnak.

A valóban jugoszláv ihletésű Szociológiai lexikon tehát elindult a maga útján, s fogyatékoságai ellenére is elsőrendű országos jelentőségű kulturális eseménynek bizonyult. Második kiadása, amely idővel bizonyára meg fog lenni, kétségtelenül tartalmasabb és részleteiben jobban összehangolt alkotás lesz majd.

Rehák László

A JÖVŐ KERESÉSE

Edgar Morin: Hogyan lehet kijutni a XX. századból, Globus, 1983

Csalódott francia baloldali értelmiség Edgar Morin. És ez alapvetően megszabja ennek a könyvnek a mondanivalóját is. Az utószó szerint saját egykori sztálinizmusa teszi ma olyan hevesse ki-rohanásait a sztálinizmus ellen. Még hozzátehetnénk: a francia baloldali értelmiség többi tagjához hasonlóan annyiszor kezdett már bizakodni, reménykedni és annyiszor csalódott, ábrándult ki, érte meg reményeinek szertefoszlását, hogy mire a mai világválsággal – Keletet és Nyugatot, Északot és Délt egyaránt sújtó nagy megrázkódtatással – kezd foglalkozni, már csak a saját régi illúzióival való elkeseredett és emiatt kemény, önmagát is ostorozó, éppen ezért magának legjobban fájó, tehát ebből kifolyólag szenvedélyes leszámolás marad.

Az a körülmény, hogy saját illúzióival számol le, saját csalódásainak sajnó sebeit tépi fel szemünk láttára, magyarázza, hogy mondanivalójának homlokterében nem az áll, ami a baloldali értelmiség fő mondanivalója volt hosszú évtizedeken át – az elidegenülés, az ember

kiszolgáltatottsága, méghozzá a gyakorlati és olvasmányélmények alapján a kapitalista társadalom titkainak leleplezése formájában –, hanem bírálatának éle az „apparátus kommunizmusa”, a „sztálinista kommunizmus” felé fordul. Méghozzá egész a végsőkig menően: „Ezentúl is tudatában kell lennünk annak, hogy a marxizmus–leninizmus örve alatt folytatott forradalom az uralom és a kizsákmányolás új formáihoz vezet. Tudnunk kell, hogy a felszabadítás a rabsághoz vezet, rosszabbhoz, mint amelynek láncait szétzúzták, ha azt olyan szervezet irányítja, amelynek célja a leigázás. Azt hittük, hogy a nyomor forradalmának a századában élünk, amely leküzdte a nyomort. Ki vagyunk téve e század forradalma nyomorának.” (52–53. old.).

Ezzel nem megállapításait akarjuk elvitatni, csak éppen arra akarunk utalni, hogy a könyvre nagyon is rányomja bélyegét, hogy Morin a kiábrándult hívő szenvedélyességével a „valós szocializmustól” kéri számon, hogy amíg a ka-

pitalizmus mostani nagy válságáig eljutott és válságba döntötte általában a világgazdaság egész kapcsolatrendszerét, addig a baloldali értelmiség már koncepció és távlat nélkül marad, úgy, hogy nem vár semmi újat és semmi jót ettől a válságtól. Ő persze nem jut el a nagy válságból fakadó intellektuális válság felismeréséig, amelyben marxisták és baloldaliak is gondolkodnak azon, hogyan lehetne a kapitalizmust kiegészíteni válságából, mert addig sem egy-egy országon belül, sem világviszonylatban nem számíthatnak haladó változásokra; amelyben a zavartalan fejlődés illúziójának hatása alatt alakult eurokommunista pártok a túlélésre rendezkednek be; amelyben a baloldali pártok a kapitalizmus kevésbé fájdalmas megreformálására vállalkoznak, amikor a jobboldal csak nehezebben tudná végrehajtani ezeket a szükséges reformokat; amelyben kevesek látják a kiutat és a megoldás koncepcióját. Megelégszik a „valós szocializmus” bírálatával, amiatt, mert nem nyit olyan távlatot, amelyet szembeállíthatnának ezzel a világválsággal.

Így aztán nem csoda, hogy gyakran elragadja a szenvedély. Ebből származnak egyoldalúságai. Például elgondolkozatóan keresi a magyarázatot, hogy miért kell több erőszak a szovjet típusú rendszer fenntartásához, mint az amerikai típusúhoz. De a magyarázatot abban látja, hogy az amerikai életformában még hisznek, a szovjetben már nem, ami persze leegyszerűsítése, mert néhány lényeges szempontot figyelmen kívül hagy. Legelőször, hogy az amerikai életforma önmagában az erőszak és nyomásgyakorlás olyan szövevénye, amely a világ minden rendőrségénél jobban védi az adott rendszert. Másodszor, hogy a szovjet társadalom hasonlóképpen rendelkezik ezzel az önvédelmi mechanizmussal, amely abból adódik, hogy a szovjet polgár éppúgy, mint az amerikai állampolgárok zöme, nem tud elképzelni más életformát. És harmadszor, nincs a világnak olyan rendszere,

amelyet csak az erőszak tart fenn, két napig sem tarthatná fenn magát az a rendszer, amely számos eszközzel – köztük az erőszakkal is – nem tudja a polgárok nagy többségét rábírní, hogy élni tudjanak az adott rendszerben, viszont nincs a világnak az a demokráciája és szabadsága, amely fennmaradhat, ha ezt a mindennapi élni tudást nem tudja szavatolni. Amit nem csak az igazol, hogy a szovjet polgárok milliói lelkesedéssel – és nem is csak az állam egyik csodája folytán, azon képessége miatt, hogy mindig „hősi” halálba tudja küldeni fiainak százazreit – haltak meg a sztálini rendszerért és a világ értelmiségének évtizedekig lelkiismereti problémája volt, hogy Goethe és Marx népe hogyan tudta nemcsak eltűnni, hanem sokáig még támogatni is Hitlert, hanem az is, hogy a világ egyik legerősebb hadserege nem tudta fenntartani a perzsa sah rendszerét, mihelyt egyéb támaszait elveszítette.

A szenvedély azonban nemcsak azért zavar bennünket, mert állandóan elővigyázatosságot követel Morin megállapításaival szemben, hanem azért is, mert emiatt gyakran elkalandozik alapvető mondanivalójától, a mű szerkezeti arányai megbomlanak, és sokszor az olvasónak kell összerakni a legtöbbször nagyon is szellemes és találó megállapításokból, hogy hova szeretne kilyukadni, mi is lenne az alapvető gondolatmenete. Pedig erre az alapvető gondolatmenetre nagyon is érdemes oda figyelni. Már azért is, mert a Nyugat-Európában újabban előretörő, minden eddigi politikai és pártstruktúrán kívül eső nagy mozgalmak ideológiája lehet. Ez a koncepció, amit Morin felkínál – tágítva, szellemesen megfogalmazva, sokszor sarkosítva – az, amit már annyian próbáltak megfogalmazni ebből a baloldali értelmiségből.

Tulajdonképpen az atomfizika hozta megrázkódtatást: a világ nem más, mint örök mozgásban lévő atomok összessége, hogy mi ebből azt látjuk, amit lá-

tunk, már csak annak következménye, hogy csak meghatározott hullámhosszúságnyi határok között látunk. Ebből Morinnak csak a megismerés-elméletnek az a része kell, hogy tudatunk nem tükörképe a világnak, hanem lefordítása számunkra, és éppen ezért sok társadalmi, történelmi és egyéb tényező szabja meg, hogy hogyan fordítjuk le önmagunk számára a bennünket körülvevő világot. Ez a megállapítás is azonban csak ahhoz a tételéhez kell, hogy nem ismerjük sem a múltat, sem a jelent, de legkevésbé a jövőt. A múltat nem ismerjük, és nem is ismerhetjük, emiatt van az, hogy minden fordulat múltunkat is újrafogalmazza. Nem ismerhetjük jelenünket, mert csak a jövő mutatja meg, hogy ebben a jelenben mi volt lényeges, és mi mellékes – ha például az emberiség a környezetszennyezésbe belehal, akkor az egész ipari haladás káros és mellékes a főeredményhez, a környezetszennyeződés felhalmozódásához viszonyítva.

De legkevésbé ismerjük a jövőt. Tehát illúzió – akár a polgári szociológia, akár a marxizmus fogalmazza meg – minden olyan elképzelés, amely a jelenből következtet arra, hogy mit hoz a jövő. Nem is foglalkozik azzal, amit a marxisták szájai mutattak ki: a marxizmus sohasem állította, hogy ha egymillió bolygón vannak értelmes lények, akkor mind az egymillió csak az ősközösségen, a rabszolgatartó rendszeren, a feudalizmuson, a kapitalizmuson és a szocializmuson át juthattak el az értelem adott fokára; nem állította, hogy ez a fejlődés egyetlen lehetséges útja, és hogy ennek a fejlődésnek okvetlenül és feltartóztathatatlanul mindig el kell vinnie a következő fokig, tehát a szocializmusig is. Bár utal arra, hogy: „a kapitalizmus például nem született közvetlenül a feudális világ termelőerőinek fejlődéséből” (269. o.). De ennél sokkal jobban tágítja a témát, azt hirderve, hogy: „Ily módon megdőlt az ipari társadalom szociológiai alapja és a keleti szocializmus marxista alapja. De ugyanakkor megdőlt az is,

amit hallgatólagosan tartalmazott mind a két ideológia: az egyenes vonalú előrehaladás eszménye, amely önmagától halad tovább... Semmi sincs előre megígérve, semmit sem szavatol sem az isten, sem a történelem” (61. és 235. oldal).

A heterogén, de nagyon is reális mozgalmak ideológiájába való beleolvadásra teszi képessé Morint éles szembefordulása minden politikai struktúrával, jelszóval és ideológiával, leszámolása minden elképzeléssel, amely biztosítva, előre megrajzolva, a mából kikövetkeztetve látja a jövőt. És erre teszik képessé jelszavá alakítható tetelei: „Ki kell hirdetni, nyilvánosságra kell hozni a rossz hírt: kudarcot vallott a XX. század forradalma.” „Közölnünk és hirdetnünk kell a rossz hírt: nincs megváltás ezen a világon”. „Ebben a könyvben szakadatlanul ismételtetjük a rossz hírt: nincs történelmi megváltás” (194., 235. és 285. o.). De ahhoz, hogy erre a szerepre vállalkozhasson, még egy problémával kell megbirkóznia, választ kell adnia arra, hogy mi marad, amikor mindenben csatlódunk, amikor semmitől sem várhatunk biztos választ és semmi sem szavatolhatja a sikert. Morin válasza okvetlenül megfelelhet ennek a heterogén mozgalomnak. Mert szerinte a reményt az adja, ami a szerelemben történik: sok millió ondósejt közül egyetlen egy termékenyíti meg a petét, ami azonban ezt körülveszi, és amivel ez együtt jár, az az egyik legszebb dolog a világon. Sőt, hogy a jövőt építő vállalkozásnak, a nehéz, de éppen ezért szép harcnak a gigantikus erőfeszítését még jobban kidomborítsa, még nem is elégszik meg azzal, hogy a sok millió sejt közül egyetlenegy jut célba, hanem jelképként segítségül hívja még a bálnák párosodását is, amelynél még a sok millió ondósejtnak az útra indítása is olyan hatalmas energia bevetését igényli, mint az, hogy a bálnák feldobják magukat a levegőbe és egymásnak vetődnek, hogy a hím nemi szerve eközben hatolhasson a nőstény testébe, ha ugyan a ha-

talmas energiát követelő felugrás oda juttatja.

A zágrábi Globus Könyvkiadónak az Új világ sorozatban megjelent kiadványa mindenképpen napjainknak egy elgondolkodtató, időszerű és termékeny művét juttatta kezünkbe. Sajnáljuk, hogy az utószó inkább a könyvhöz akar útmutatást adni, mint hogy Morint próbálná bemutatni, s hogy olyan hibák csúsznak bele, mint az, hogy számta-

lanszor „K. jelentésnek” mondja Hruscsov jelentését a XX. kongresszuson, csak azért, mert a fordító nem figyelt fel arra, hogy Hruscsovot franciául K-val írják, vagy olyan semmiképpen sem tolerálható hibák, mint az, hogy a francia írásmód mechanikus átvétele miatt Francois Fejtő lett Fejtő Ferencből, sőt Rayk Rajkból.

Bálint István

OPTIMUMSZÁMÍTÁS GAZDASÁGI SZAKEMBEREK SZÁMÁRA

(Krekó Béla–Szórád György: Optimumszámítás lineáris feltételek mellett. Szabadka, 1983.)

A hazai szakirodalmi piacon ritkaságszámba megy a gazdasági és műszaki szakembereknek szánt frissen megjelent matematikai módszerekkel és alkalmazással foglalkozó könyv. Ezt az úrt hivatott betölteni Krekó Béla és Szórád György Optimumszámítás lineáris feltételek mellett című munkája. Ez a könyv eddig egyedülálló példája a budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanára és a Szabadkai Közgazdasági Kar tanára közreműködésének. Ugyanis a sokévi együttműködés eredménye a több kötetre tervezett magyar nyelven készülő kézikönyvsorozat, amelynek első részét már kézhez kaphatja az olvasó. Reméljük, idővel szerbhorvát nyelven is gazdagítani fogja a szakirodalmi választékot. A könyv kiadója a Szabadkai Közgazdasági Informatikai és Szervezési Kutatóintézete.

A kötet elsősorban azok számára készült, akik tanulni, illetve gyakorlatilag is alkalmazni kívánják az optimumszámítási módszereket. Ezért a könyv elsősorban a következő igényeket elégíti ki:

- a lineáris programozás csak egyik, igaz, legfontosabb eleme az optimumszámítási módszereknek, de a könyv ettől általánosabb képet nyújt,
- a numerikus készség fejlesztése helyett a figyelmet a számítógép al-

kalmazásának lehetőségeire fordítja,

- a módszerek skáláját is kibővíti.

A könyv csupán a folytonos esettel foglalkozik, s azzal is csak lineáris feltételrendszer mellett. Kiemelt szerepe van mindenképpen a legelterjedtebb modellek közül a lineáris programozásnak, a legpopulárisabb módszerek közül pedig a szimplex módszernek.

A kötet első része az általános bevezetés mellett a szimplex-módszerre épülő eljárásokat tartalmazza, míg a második a többi módszert. Minden rész azonban két szemszögből világítja meg a problémát. Egyrészt az elméleti alapok lefektetése mellett, vele párhuzamosan megjelenik az elméleti háttér hézagait betöltő gyakorlati példák, feladatok bemutatása, azok számítógépes megoldási lehetőségeinek, kérdéseinek tárgyalása. Így valójában a két kötet párhuzamosan használható, de ugyanakkor függetlenek is egymástól, mert elkülöníti a téma elméleti, ill. gyakorlati megközelítését.

A könyv nagy gondot fordít a feladatok közgazdasági interpretációjára, hisz elsősorban gazdasági szakemberek számára készült. De sikerrel használhatják egyéb gyakorlati szakemberek is, matematikusok vagy más természettudománnyal foglalkozók.